
FERDINAND TÖNNIES*

Jorn Falk

Çeviri: Lülüfer Körükmez**

ÖZET

Ferdinand Tönnies, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Prusya İmparatorluğunun çalkantılı yıllarında yaşamış ve eserlerini bu dönemde vermiştir. Tönnies ve çağdaşları eserlerinde Prusya İmparatorluğunun içinde bulunduğu kriz durumundan etkilenmişlerdir. Bu nedenle eserlerinin odak noktasında imparatorluğu içinde bulunduğu durumdan kurtaracak çözüm arayışları yer almaktadır. Tönnies'in hareket noktası ise insanları bir arada tutan sosyal bağlardır.

Tönnies'in en etkili çalışması *Gemeinschaft und Gesellschaft*'tir. Bu çalışmasında, insanlar arası ilişkilerden hareketle içinde yaşadığı dönemi ve sosyo-kültürel koşulları değerlendirmiştir, ancak onun saptamaları genellikle yanlış anlaşılabilir keskin ayrımlar yaptığı ileri sürülmüştür. Oysaki Tönnies ortaya koyduğu tüm dikotomilerde keskin farklılıklardan ziyade her toplumda farklı zamanlarda ortaya çıkabilecek olgulardan bahsetmiştir.

---

* Bu makale Hein Andersen ve Lars Bo Kaspersen tarafından derlenen *Classical and Modern Social Theory* isimli kitaptan alınmıştır. Andersen,H.; Kaspersen L.B. (ed.)(2000); "Ferdinand Tönnies", *Classical and Modern Social Theory*, Blackwell Publishers Inc., USA, S. 44 - 56.

** Araş. Gör., Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi.

Tönnies'in ilgi alanları oldukça geniştir; sosyal reformlar, anti-sosyal ilişkiler, suç biçimleri v.b. çalışmaları içinde yer almıştır. Ancak yaptığı çalışmalar ne ona akademik kariyer edinmesinde yardımcı oldu (yaşadığı dönemin politik koşulları içinde çalışmaları imparatorluğun çıkarlarına aykırı olarak değerlendirilmiştir) ne de akademik çevrelerce (zira eserlerinin önemi daha sonra keşfedildi) doğru değerlendirildi. Pek çok akademisyen çalışmalarına atıf yapmasına karşın onun dikotomilerini uzamsal ve mekansal olarak indirgemeci bir tavırla değerlendirdi.

Anahtar Kelimeler: Gemeinschaft (cemaat), Gesellschaft (toplum), Özsel İrade, Keyfi İrade

DÜŞÜNSEL ARKA PLAN VE TEMELLER

Ferdinand Tönnies Danimarka hükümetinin, dükalıklarla - onları Danimarka monarşisi içinde tutmaya yönelik beyhude bir girişim olan - müşterek bir anayasa oluşturduğu yılda doğdu. İlerleyen yıllarda Schleswig-Holstein Alman Reich'a dahil edildi, bu birleşme Otto Von Bismarck tarafından yılmaksızın (kan ve güçle) gerçekleştirildi. Bu, *Das Land Der Dichter Und Denker*****, nispeten politik olmayan *Kultur*dan *Kulturstaat*'a dönüştürdü (Bleicher 1990). Burada kültür kavramı, müşterek bir dili ve edebiyatı olan fakat sonradan müşterek bir devlet ihtiyacını hisseden *Bildungsbürgertum***** ile ilişkilidir:

Kultur kavramı Alman entelektüel tarihinde, hislerden yoksun ve mekanik süreçlerle ilişkili olan ve modern endüstri toplumu eleştirisinin çıkış noktasını oluşturan *Zivilisation* (Elias 1978) kavramının sosyal anti-teziydi. *Kultur* başlangıçta evrensel bir nosyondur. Müşterek köklere, müşterek bir dile ve müşterek yazgıya sahip olan Volk'a ilişkin romantik fikirler bu kavramı, sıradan insanların süre giden hayatlarına odaklanan ve soğuk akıldan ziyade duygulara; yapmacık ve yapay olandan ziyade doğal ve organik olana vurgu yapan; Fransız etkisindeki kozmopolit *Zivilisation*'dansa halkların diline yönelen, tikel yani ulusal bir karşı tez doğrultusunda değiştirmiştir. Fakat bir süre sonra, çok sayıda benzer fikirler Alman kültürel elitinin büyük bir kesimini, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında gelişen Kaiser Wilhelm'in otoriter- monarşik imparatorluğu için "faydalı ahmaklar" haline getirmiştir. *Kultur* fikrinde içkin olan sosyal eleştiri *Reich*'a utanmazca düzülün övgüler arasında kaybolmuştur.

*** Şairler ve Düşünürler Ülkesi

**** Eğitimli orta sınıf

KRİZ BİLİNCİ OLARAK SOSYOLOJİK DÜŞÜNCE

Tönnies bu "faydalı ahmaklar"dan biri değildi ve böyle olmaması onun akademik kariyerini hiç istemediği bir biçimde etkilemiştir. Şükür ki, Marshland çiftçisi olan ve İngiltere'ye sığır eti satma işine yatırım yaparak başarılı olmuş borsa spekülâtörü zengin bir babaya sahipti. Tönnies, seçkin bir Lutherci aileden gelen annesi vasıtasıyla, *das Bildungsbürgertum*'a dahil olmuştu. Ailedeki yedi çocuğun özel öğretmeni vardı. Daha sonra aile Husum'a taşındı ve burada Frizye insanlarını ve topraklarını anlatan lirik ve melankolik romanlar yazan poetik gerçekçi Theodor Storm (1817-88) genç Tönnies'in öğretmeni oldu. Tönnies'in ilk çalışmalarının, çocukluğunun *Gemeinschaft*'ı Ejdersted'in kaybolan neşesi üzerine - akademik bir tür olmakla beraber- bir mersiye olarak okunup okunmayacağı sorusu karşımıza çıkar. Bu ihtimal üzerinde aşağıda tartışılacaktır.

Hüzün dolu olsun ya da olmasın modern Alman sosyolojisi, önceki yüzyılın sonunda bir avuç akademisyenin kriz bilincinden doğmuştur. Onların hepsi- Tönnies, Simmel, Weber ve diğerleri- yapay bir politik bütünlük sağlamış olmasına rağmen, sınıf, din, ve bölgesel farklılıklarla derin bir şekilde parçalanmış bir imparatorlukla yüz yüzediler. Hepsi bu problemleri, içinde yaşadıkları sosyal ve kültürel ortamların karmaşık yapısını yansıtan kültür elitlerinin oldukça cansız perspektifiyle değerlendiriyorlardı. Hepsi gerektiğinde ekonomik olarak destek alabilecekleri orta sınıf ailelerden geliyorlardı. Hepsi "kültürlü"ydü, akademik yola *Abitur* ve *Dissertation*'dan *Habilititation*'a adım attılar ve sonuç olarak kültür elitlerinin diplomalı üyeleriydiler (Liebersohn 1989). Hepsi de kendi tarzında imparatorluktaki istikrarsızlık problemlerini çözmeye çalıştı. Tönnies toplumda insanları bir arada tutan şeyin ne olduğunu mütalaa etmeye başlayan ilk kişiydi.

ÖNEMİNİ HALA SÜRDÜREN İLK ESERİ

Tönnies'in 800'den fazla yazısının yayınladığı göz önüne alındığında, gerçekte sadece tek bir kitap - *Gemeinschaft und Gesellschaft* - yazdığını iddia etmek saçma olur. Bu ilk çalışma geriye dönüp bakıldığında (zira bu kitabın tanınması daha sonraydı) sosyoloji tarihinde yeni bir dönemin başlangıcına işaret eder nitelikteydi. Bu eser Almanya'da kendi alanında sosyolojinin, bir disiplin olarak kuruluşunun temellerini attı. O, on dokuzuncu yüzyılın bütünüyle kapsayıcı sosyolojik doktrinleri ile yirminci yüzyılın analitik sosyolojisi arasında bir köprü olarak değerlendirildi (Szaki 1979:339).

Tönnies çeşitli kaynaklardan etkilendi: on yedinci yüzyılın doğal-haklar filozofları, özellikle Thomas Hobbes (1588-1679) Barunch Spinoza (1632-77)

ve Adam Ferguson (1723-1816); Auguste Comte (1798-1857) ve Herbert Spencer'in pozitivist sosyolojisi; Arthur Schopenhauer (1788-1860) ve bilhassa onun "irade" kavramı ve ilaveten Friedrich Nietzsche'nin etkisi (1844-1900); çeşitli sosyalist teorisyenler; özellikle Marx ve evrimci teorisyen J.J. Bachofen (1815-87), Lewis H. Morgan (1818-81), Henri Maine (1822-88) ve diğerleri (Heberle 1968).

Tönnies Spencer'in aksine amipler, böcekler ve diğer hayvan "cemaat"leri hakkında spekülasyon yapmayı gereksiz buluyordu, çünkü ona göre sosyolojinin çalışan konuları irade ve düşünce tarafından belirleniyordu. İnsan iradesi söz konusu olduğunda Tönnies, iradeyi irrasyonel bir şey olarak değil, fakat spesifik şekilde insani bir şey olarak kabul etmek suretiyle Schopenhauer'dan her ne kadar kendisini uzak tutmuş olsa da onun *die Welt als Wille und Vorstellung*"daki görüşünü benimsemiştir.

Tönnies'e göre bütün sosyal ilişkiler, bu türden ilişkilere giren bireylerin iradesinden çıkarsanabilir. O, bu yüzden, iradeyi rasyonel iradeyle bütünüyle özdeşleştirdikleri için -ki bu özdeşleştirme, eylemin amacını, araçlarından ayırır- eleştirmiş olsa da, doğal-haklar filozoflarıyla aynı safta yer alır. Sosyal ilişkileri iradeyle özdeşleştirmek suretiyle Tönnies, aynı zamanda, kendisini, toplumu insan iradesinden bağımsızlaştıran, pozitivist organizmacılığın tüm varyasyonlarından (gelecek çağın davranışçılığında da) uzak tuttu.

GEMEINSCHAFT VE GESELLSCHAFT YA DA CEMAAT VE TOPLUM

Tönnies'e göre, insanları bir arada tutan bağlar, grubu bir sosyal sistem olarak tesis eden karşılıklılık, istem ve hizmetlerin karşılıklı ilişkisine dayanır. İlişki ve ayrıca ilişki sonucu oluşan topluluğun kendisi iki biçimde anlaşılabilir, ya *cemaatin* temeli (*das Wesen der Gemeinschaft**) olarak gerçek veya organik yaşam ya da *toplum* kavramı (*der Begriff der Gesellschaft***) olarak ideal ve mekanik yapı. Tönnies, iki ilişki arasındaki fark için oldukça yapay bir tanımlama verir:

Keşfettik ki, tüm mahrem, bildik, kişisel birlikte yaşama biçimleri cemaatte (*Gemeinschaft*) yaşam olarak anlaşılıyor. Toplum (*Gesellschaft*) kamusal yaşamdır, dünyanın kendisidir. Cemaat içerisinde kişi doğuştan gelen iyi ya da kötü kaderiyle tanıştıktan sonra, topluma yabancı bir ülkeye gider gibi girer. Gençler "kötü arkadaşlıklar"a (*Gessellschaft*) karşı uyarılır fakat "kötü cemaat" ifadesi yanlıştır." (Tönnies 1972:3-4)

* İrade ve Tasarım Olarak Dünya

** Cemaatin doğası

*** Toplumun kavramı

Almanca Gemeinschaft ve Gesellschaft arasındaki farklılığı İngilizce ifade etmek zordur. Bu kavramların alışıla geldik çevirileri "cemaat" ve "toplum"dur, ancak gündelik dilde onlar arasında keskin bir farklılıkla karşılaşmamaktadır. Tönnies, dilin, geleneğin ve inancın Gemeinschaft'ını tartışırken, Almanca Gemeinschaft (cemaat)'ın anlamı açıktır. Buna karşın, Gesellschaft'ın gerçekteki anlamı, en iyi biçimde, çoğunlukla "toplum" olarak çevrilmeyen kelimelerle, sözgelimi Aktiengesellschaft (anonim şirket), Abendgesellschaft (akşam yemeği partisi), veya Reisegesellschaft (seyahat arkadaşlığı) gibi Almanca birleşik kelimelerle gösterilebilir. Bu örneklerdeki etimoloji yanıltıcıdır, zira Gemeinschaft ve Gesellschaft kelimeleri az çok aynı şeyi anlatmaktadır. Kabaca alırsak, Tönnies'in geçerli argümanı, Gemeinschaft'ın eski, Gesellschaft'ın yeni bir kelime olduğu şeklindedir. *Ge-sell* eski İskandinav dilinde paylaşılan ortak yaşam alanı anlamını taşıyan *salr*'dan gelirken Gotik kelime *Ga-mainz* (Latince kelime com-munism gibi) "paylaşılan erzak" anlamındadır. Göçebe avcı-toplayıcı insanlar çok zaman önce toprağa yerleştiler ve çiftçi oldular. Ortak kullanım için ev inşa etmeden önce bin yıl yiyeceklerini paylaştılar. Çok sonra Gesellschaft usta ve çırak arasında zanaatkâr cemaatine dönüştüler, Ge-sell, haneyi paylaşan kişilerdir (Otnes 1991:293).

NORMAL TİPLER

Fakat semantik içerikten uzak olarak, Tönnies için Gemeinschaft ve Gesellschaft arasındaki farklılığın analitik önemi neydi? Gemeinschaft ve Gesellschaft aktüel yaşamın içinde oluşan "Normal Tipler"i ifade ediyordu. Böylece, "Normal Tip", Weber'in (daha sonra ancak daha büyük tesirle) gerçekte namevcut, empirik, sınıflandırıcı olmayan ve teorik bir yapı olan "ideal tip"ine tekabül eder. Normal tip olarak Gemeinschaft, insanlar arasındaki içsel bağları gösterir: akrabalık (kan bağı), komşuluk (mekan bağına dayanan gelenek) ve arkadaşlık (duygusal bağlılık). Örneğin, Gemeinschaft'ın dış biçimleri ev, köy (müşterek mal sahipliği) ve kırdaki kasabadır (*die Stadt*). Genel anlamı dinsel cemaat bağıyla (azizler komünyonu) olduğu kadar görünüşteki (ilke olarak, evrensel) dil, gelenek, inanç bağları ile bağlanmış insanlardır.

Diğer yandan Gesellschaft, insanların menfaat amaçlı ortaklıklarına dayalı dış ilişkilerini ifade etmektedir. Gesellschaft büyük kentlerde yoğunlaşmaktadır, fakat toplumda her yerde farklı derecelerde görülebilir. Bütünleştirici taraf güçlü biçimde Gemeinschaft'ta temsil edilirken, agonistic taraf Gesellschaft'ta hakimdir. Gizli, bütünleştirici olmayan çatışmalar, gelenek, vicdan ya da din tarafından değil fakat diyalog, anlaşma, siyaset ve kamu tartışmalarıyla dizginlenir. Gemeinschaft ve Gesellschaft arasındaki fark,

duyguların, başlangıç noktasını duygulardan ziyade nesnelere ve malların oluşturduğu ticaret ve paylaşım arasındaki karşılıklı olarak formüle edilebilir.

ÖZSEL İRADE VE KEYFİ İRADE

Analitik bir dikotomi olarak Gemeinschaft ve Gesellschaft'ın öznel olduğu kadar nesnel boyutu da vardır. Bu boyutlar kısmen, ilkel komünizmden modern, kapitalist topluma doğru giden materyalistik evrim teorisinden (Marx, Hobbes ve diğerlerinin fikirlerine dayanan) ve kısmen de dışsal sosyal dönüşümün organik ünite durumundan iradenin bireyselleşmesi durumuna doğru giden altta yatan dönüşümün bir sonucu olarak değerlendirildiği, bir irade teorisinden (Schaupenhauer ve Nietzsche'den ilham alan) oluşur. Bu nedenle sosyolojik kavramın aynı zamanda psikolojik bir kavram da olması gerekir. İnsan iradesi ve düşüncesi kavramının da aynı şekilde, çift yönlü, dikotomik karaktere sahipmiş gibi anlaşılması gerekir.

Tönnies, iradeye tabi olan düşünce ve düşünceye tabi olan irade arasında ayrım yapar. Her bir kavram, içerisinde "duyguların, içgüdülerin ve dürtülerin çokluğunun bir birliği şekillendirdiği" fakat ilk kavram ünitesinin gerçek ve doğal olarak ve diğer kavram ünitesinin de ideal ve yapay olarak düşünülmesi gerektiği tutarlı bir bütün oluşturur. (Tönnies 1972:87). Tönnies insan iradesinin ilk biçimini özsel irade (*Wesenwille*) ve ikinci biçimini de keyfi irade (*Kürwille*) şeklinde ifade etmektedir*.

Gemeinschaft'ın üç düzeyine (akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık) mukabil özsel iradenin üç biçimi şunlardır; haz (pleasure), gelenek ve hatırlama. Keyif özsel iradenin hayvani biçimidir: nefes alma, yeme-içme ve çoğalma (neslini devam ettirmek) iradesi. Gelenek, tecrübe pratik ve görgü ile kazanılan bazı şeylerin ve aktivitelerin düzenidir. Hatırlama, bir halkın düşüncesinin potansiyel olarak sanat vasıtasıyla iletildiği kolektif, hayalî bir hafızaya dayanan cemaatin ruhsal şeklidir.

Aynı şekilde, bu keyfi irade Gesellschaft'a da tekabül eder ve belirli dışsal araçların dikkate alındığı ve seçildiği bir eylem amacı ve başarıma isteği içerir. Tönnies'in üçlü ayrımını (artan gelişme derecelerini işaret eder) takiben biz, istek, hesaplama ve bilinci buluyoruz. Sonuç olarak, "seçim yapan" tipler olan ekonomik, politik ve bilimsel insan Gesellschaft'a aittir.

---

* Almanca "Wessen" kavramı varlık varolma ve öz, cevher, esas anlamına gelmektedir. "kür" ise serbest anlamına gelmektedir. Bu kavramlara karşılık olarak bulduğumuz İngilizce "essential" ve "arbitrary" kavramlarını temel aldık. Yine bunlara kavramlar Tönnies'in spesifik kavramlarını tam olarak karşılamamaktadır (çn.)

Gesellschaft'ın genel tasarımı halk değil; ulus, devlet, ulus-devlettir.

EYLEM TIPLERİ

Diğer bir ifadeyle iki eylem tipine değineceğiz. İlk eylem tipi, duygular, gelenek ve bilinç tarafından belirlenir ve reflektif olmayan biçimde içsel dürtülere göre hareket eder. Diğer eylem tipi, önceden belirlenmiştir ve bir fikri (idea) bu içsel dürtülerle çatışıp çatışmadığına bakmaksızın gerçekleştirilmeye çalışır. Bu yüzden özsel irade, araçların ve amaçların bir bütün ("*ce-maatın özü*")yle karşılaştırın) oluşturduğu Gemeinschaft'taki eylem tipine atıf yapar. Diğer yandan keyfi irade, amaçların ve araçların ayrıldığı, kavramlara ("*toplum kavramı*")yla karşılaştırın) dönüştürüldüğü Gesellschaft'taki eylem tiplerini ifade eder. Tönnies'e göre bütün sosyal bağlar, her iki irade tipine göre şekillenir ve bu surette farklı oranlarda birleşebilen kimyasal elementlere benzer. Özsel ve keyfi iradenin her ikisi de rasyonel eylemi içerir. Tönnies, daha sonra, Weber'in dört eylem tipine atıfta bulunarak özsel irade kavramına ait olan duygusal ve geleneksel tipler kadar değerle ilgili akılcı eylem tipine de vurgu yapar.(Tönnies 1931:6).

GEMEINSCHAFT ROMANTİK MİDİR?

Tönnies bazen Gemeinschaft'ı romantikleştirmekle suçlanmıştır. Buna göre, Tönnies tarafından ortaya konulan Gemeinschaft ve Gesellschaft arasındaki analitik dikotominin, Tönnies'e göre "*Gemeinschaft sanki iyi bir şeyi ve Gesellschaft sanki kötü bir şeyi sunuyormuş gibi nihaî bir taraflılık içerdiği ileri sürülmüştür*"(Tönnies 1931: VI). Hiçbir şey bundan daha fazla gerçeklikten uzak olamaz. Bununla birlikte Tönnies'in araştırma konusunu formüle etme tarzının bazı yanlış anlamalara yol açtığı ileri sürülebilirdi. Gemeinschaft ve Gesellschaft'da Tönnies bireyler arasındaki ilişkilerin etkisinin olumlu ya da olumsuz olabileceği prensibini ifade eder.

Fakat Tönnies, incelemesinin teori ve objesinin "özellikle karşılıklı olumlu ilişkilere odaklanacağını" söylerken çoktan seçimini (amacı imparatorluğun parçalanmasını engellemekti) yapmıştı (Tönnies1931:VI). Bu yüzden, âsî ve olumsuz istekler araştırma alanının dışında tanımlanır. Böyle bir olumlu pozisyonda teslimiyete, aşırı şiddete ve isyana adanmış gizli paternalizmi içeren Gemeinschaft en iyi şekilde pastoral olarak adlandırılabilirdi.

Njal'ın Saga'daki intikam alma geleneğinden bildiğimiz, akrabayı cinayeti (axe-murder) Gemeinschaft'taki nihaî şiddetin şeklini örnekleyebilir; oysa ki Gesellschaft'taki şiddet Glauber Rochas'ın araçsal, gayr-ı şahsi nedenleri olan, kiralık katil Antonio tarafından gerçekleştirilen, Brezilya'nın kırsal bölge-

sindeki hegamonik şiddet hakkındaki filmiyle örneklendirilebilir. Bir örneği Bertolth Brecht'in Threepenny operasında, oynanan iğrenç, katı ve psikopat katil oyunu Mack the Knife'te olsa da, bu örnek Gesellschaft'taki şiddetin en aşırı şeklinin muhakkak kentsel bir olgu olmadığını ileri sürmektedir

Yukarıdaki örnekler bir anlamda ilhamını Tönnies'den almıştır, çünkü anti-sosyal ilişkiler dahi onun sosyolojik sisteminde açıklanmıştır. Örneğin, seri olarak 1896-7 Hamburg grevi hakkında empirik çalışmalar yayınlamıştır (Tönnies 1896, 1897, 1898). Böylece denizciler ve tersane işçilerinin yaşam ve çalışma koşulları hakkında sağlam (tartışmaya yol açan) bilgiler elde etti. Her ne kadar bu tür bilgi nadiren teorik çalışmalarında yer alsın da, bu bilgi onu kamu nazarında tartışılan bir kişi haline getirdi. Gerçekte o, sosyal etik ve reformlar hakkında yaptığı çok sayıda konuşmadan dolayı "Grev (strike) Profesörü" olarak biliniyordu (profesörlüğü ünvanından ibaretti, yani 1891'den sonra kürsüsü yoktu). Sonuç olarak, Prusya Kültür Bakanlığı onun bir sosyal demokrat ya da çok daha kötüsü olduğundan şüphelendi. Bu *adam (Kerl)*'a hiçbir kürsü verilemez!

SUÇLULAR VE SAHTEKÂRLAR

Yaşamının son yıllarında Tönnies, Schleswig-Holstien'da yaşayan erkekler arasında işlenen ciddi suçlar üzerine bir dizi istatistikî çalışma yayınladı (Tönnies 1929a,b; Bellebaum 1976:251-2). Bu çalışmada, kent ve kırdaki işlenen suçların tipi ve sıklığı arasında farklılık olduğunu ifade eder. Söz konusu çalışmalarda iki "normal" suç tipi ortaya çıkar: Suçlular (*Frevelern*), yani kundakçılar, katiller ve seks tacirleri (öncelikle kırsal alanda rastlanan) ve sahtekarlar (*Gaunern*), yani hırsızlar, soyguncular ve dolandırıcılar (öncelikle kentsel alanda rastlanan).

Tönnies ilk eserinde, önceden varolan sosyal bağların zayıflığının ya da kopuşunun sonucu ortaya çıkan düşmanlık ve yabancılaşmayla, cehalet ve şüphenin sonucu ortaya çıkan düşmanlık arasında ayırım yapmıştı. Gemeinschaft'ta düşmanlık genellikle kendisini şiddetli öfke, kin ve hastalıklı istek olarak dışarı vururken, Gesellschaft'taki düşmanlık genellikle kendisini kronik korku, nefret ve tiksinti ile dışarı vurur. (Tönnies 1972:155-6). Dolayısıyla bu teori, onun yukarıda işaret edilen iki suç tipine yönelik ilgisine denk düşer. Suçlular, acımasız refleksif olmayan aşırı egoizmden doğan spontane bir tutkuyla hareket ederler. Burada daha kaba tipte bir zihniyetten bahsediyoruz. Diğer yandan sahtekarlar planlı hareket eder. Amaçlarına (yani başkalarına ait malları kendilerinin kılma) dair açık bir bilinçleri vardır ve eylemleri amaca ulaşmak için bir araçtır (sonuçtan ayrıdır). Bu yüzden sahtekarlar, suçlulardan daha rafine bir egoizm formu ile karakterize olurlar.

Böylece *Gemeinschaft*'ta kırsal bir romantizm olduğuna dair bir idealleştirmeyi boşuna ararsınız: âdi hırsızlar öncelikle kırsal alanda bulunurlar. Tönnies'in durumunda, varoluşsal ev özlemi nostaljik bir istekten açıkça farklıdır.

KÜLTÜR FELSEFESİ VE PÜR SOSYOLOJİ

Bununla birlikte sorun *Gemeinschaft*'tan *Gesellschaft*'a geçişten söz etmenin -genelde yapıldığı gibi- mümkün olup olmadığıdır. *Gemeinschaft und Gesellschaft* ilk kez 1887 yılında, *Abhandlung des Communismus und des Sozialismus als empirischer Culturformen** alt başlığıyla yayınlandı. Tönnies "Sonuçlar ve Bulgular" başlığı altında büyük kültürel değişimlerde karşı karşıya gelen iki dönemden (*Zeitalter*) bahseder: cemaat dönemini takip eden toplum dönemi (Tönnies 1972:251). İtaliyeli Tönnies'in kendisine aittir ve Tönnies bu iki "dönem" arasındaki ilişki sorununun üzerinde önemle durur.

Bu yüzden bu iki dönem hem birbirine (sistemik olarak) karşıt hem de birbirini takip eder (tersine döndürülemez) gibi görünmektedir. İlk ilişki yukarıda sözü edilen analitik dikotomiye uyar. İkinci ilişki gelişimsel olarak, ya devrimci (Marx'da olduğu gibi) anlamda ya da evrimci anlamda (Tönnies'de olduğu gibi) yorumlanabilir. Tönnies daha önceden *Gesellschaft*'ın eğitim, gazeteler v.b. yoluyla sınıf bilinci ve sonuç olarak apokaliptik sınıf mücadelelerini nasıl yeniden ürettiğini göstermişti.

Sınıf mücadelesi, dönüştürmeyi istediği toplum ve devleti tahrip edebilir. Bütün kültür, bir devlet ve *Gesellschaft* uygarlığına dönüştürüldüğünden, bizahiti bu kültür, sözü edilen dönüşümde kendi sonuna doğru sürüklenir. Oraya buraya saçılmış tohumları hayat bulmadıkça ve bir cemaatin özü ve düşüncesi tekrar boy vermedikçe, yeni bir kültürün çökmekte olan kültürün içinden gizlice çıkması mümkün olmaz. (Tönnies, 1972: 251)

Kitabın 1887 baskısının alt başlığı, uygarlığın "kültürün empirik formları" olarak ilkel komünizmden modern sosyalizme karşılaştırmalı kültürel felsefede evrildiği tarihsel materyalizm şemasını yansıtır. Hakikaten, *Gemeinschaft und Gesellschaft*'ın 1880-1'deki alt başlığı *Theorem der Cultur-Philosophie* idi. Fakat Tönnies bütün tartışmayı kültürün uygarlığa dönüştüğü gerçeğinin bir sonucu olarak tanımladığında o Alman İdealizminin *Kultur* ve *Zivilisation* arasında yaptığı dikotomiye yansıtır - kültürün *Gemeinschaft*'ın bir ürünü ve *Zivilisation*'ın da *Gesellschaft*'ın bir ürünü, *Gemeinschaft*'ın yaşayan bir organizma ve *Gesellschaft*'ın da mekanik bir kümelenme ya da yapı olduğu bir dikotomiye yansıtır. (Tönnies, 1972: 5)

* Komünizm ve sosyalizmin empirik kültür şekillendiricileri olarak incelenmesi.

VURGUDAKİ DEĞİŞİM

1887'de, Tönnies'in, sosyalizmin evrimsel olarak zorunlu olduğunu ilan etme noktasında oluşu, kapitalist *Zivilisation*'a eleştirel bir anti-tez olduğu kadar, *Kultur*'a pratik, politik bir yeniden yatırım olarak da yorumlanabilir. Tönnies, Alman imparatorluğu için " faydalı bir ahmak" değildi. Yaşamı boyunca o, yeni kültürün doğuşunu sağlamaya yönelik, sendika ve dayanışma derneklerinin kurulması gibi muhtelif sosyal ve ahlaksal reformları destekledi. Tönnies' göre "Gemeinschaft samimi ve sürekli bir ortak yaşamın ifadesidir, Gesellschaft ise sadece geçici bir vücut bulmadır". (Tönnies 1972:5).

Tönnies burada biraz muğlaktır. Gesellschaft eğer yalnızca geçici bir fenomen ise, böyle bir evrimci iddia Gemeinschaft ve Gesellschaft'ın temsil ettiği prensipte asla kaçılmayacak ancak insanî durum hakkında temel olanı ifade eden karşıtlıkları içine alan sistematik bakış ile çatışır görünecekti. Bu görüş doğruysa Gemeinschaft'tan Gesellschaft'a hiçbir geçiş olamaz (hatta Gesellschaft'tan Gemeinschaft'a da). Bununla birlikte birbiriyle ilişkisi içinde biri ya da diğeri baskın olabilir, fakat bu bütünüyle farklı bir hikayedir.

Tönnies'in ilk çalışmasının 1912'de ikinci baskısı yapıldığında alt başlığı *Grundbegriffe der reinen Soziologie*'di. İki baskı arasında çeyrek asır geçmişti ve yeni alt başlık (sonraki baskıda değişmedi) Tönnies'in sosyolojiyi alt disiplinlere bölmeye yönelik sonraki çabasını gösteriyordu. Bu hususta o, genel sosyoloji ve özel sosyoloji arasında, pür sosyoloji, uygulamalı sosyoloji ve empirik sosyoloji gibi sonraki alt bölümlerle birlikte, – mesela *Einführung in die Soziologie*** deki gibi - bir ayırım yapar

Bu Tönnies'in ilk eserindeki teorik çerçevede ortaya çıkan değişmeyi yansıtır. *Gemeinschaft ve Gesellschaft*'ın 1887'deki baskısının alt başlığı söz konusu fenomenlerin tarihsel yorumunu yaparken ve komünizm ve sosyalizmin empirik kültür formları (uygulamalı sosyoloji) olarak politik ve etik açıdan işe yarar bir hikayesini sunarken, 1912 baskısının alt başlığı ontolojik belirlemeleri ya da temel sosyolojik kavramların inşasını (pür sosyoloji) vurgular. Tönnies'in teorik araştırma, yorum ve *sosyografi* arasında yaptığı kategorik ayırım istatistikî materyale dayanır, Tönnies'teki bu kategorik ayırım – Tönnies'in teori ve empirik metodların temel birliğini vurgulaması gerçeğine rağmen- bir yandan aşırı derecede soyut teorik inşalarla (Talcott Parsons'da olduğu gibi) diğeri yandan da muazzam bir veri yığınıyla (Paul

* Pür Sosyolojinin Temel Kavramları

** Sosyolojiye Giriş

Lazersfeld'de olduğu gibi) sonuçlanmıştır. Muhtemelen bu nedenle teori ve pratik arasındaki keskin ayrım çağdaş sosyologlar tarafından terk edildi.

TÖNNIES'İN AMERİKA VE BAŞKA YERLERDEKİ TAKİPÇİLERİ

Yukarıda zikredilen alt başlıklar Tönnies'in fikirlerinin iki olası yorumunu göstermektedir: ya evrim teorisine dayanan kültürel felsefe (bu bakış açısı, *Gemeinschaft ve Gesellschaft*'ın ilk baskısında hakim görüştü ve bu yüzden günümüzde çok az sempati duyulur) ya da pür sosyoloji. Belki de Tönnies hakkında en doğru yorum, her şey bir yana, onun, temel ilgileri ontolojik olan fakat sosyolojinin maskesini takmış bir felsefeci oluşuydu (König 1987:196). Bu açıdan, *Gemeinschaft ve Gesellschaft* arasında varsayıldığı dikotomi sosyolojiye yaptığı en önemli katkıdır.

Fakat bu yorumlayıcı seçenekler gerçekte - *Gemeinschaft ve Gesellschaft* arasında evrimci bir hem ya/ ya da ilişkisini kurmaya yönelen - Tönnies okumalarına hakim olmamıştır; Tönnies'in kendisi ise (bütün belirsizlikleri bir tarafa) onların arasında oldukça yakın bir ilişkiyi vurgular. Ders kitapları, Comte ve Spencer'ı çoğunlukla pozitif bir evrim teorisinin savunucuları olarak aynı kategoriye dahil eder veyahut Tönnies'in *Gemeinschaft*'ını Durkheim'in mekanik dayanışmasıyla yan yana getirir (oysa Durkheim'in bahsi geçen kavramı, evrim zinciri içinde bir evreyi tanımlar; buna karşın *Gemeinschaft* (ve *Gesellschaft*) kavramı her mümkün toplumun bir veçhesine işaret eder. Aynı şekilde mekanik dayanışma toplumun objektif yapısını tanımlarken, *Gemeinschaft* iradî ilişkilere dayandırılır).

Tönnies, St.Lois'de 1904 Dünya Sosyoloji Kongresinde "Sosyal Yapının Günümüzdeki Problemleri" başlıklı bir konferans verdi (Tönnies 1905). Amerika'daki çalışmaları hemen meyve vermedi, bununla birlikte o anlaşılmaktan daha çok kendisinden övgüyle söz edilen bir kişi olarak kalmıştır (Cahnman 1981: 103).

Park, Wirth, Redfield ve diğer Chicago Okulu Araştırmacıları, onu oldukça iyi tanıyorlardı; fakat onlar Tönnies'in kavramını çifte bir mekansal kategori şeklinde dönüşüme uğratmaya, yani *Gemeinschaft*'ı kırsal, tarımsal bir yaşam tarzı olarak; *Gesellschaft*'ı ise büyük ölçekteki ketsel yerleşim alanları olarak yorumlama eğiliminde olmuşlardı (Bu görüşün kökleri, Simmel'in, burada metropol yaşamı ile eş anlamlı olan *Gesellschaft* kavramına sadece metodolojik bir katkı olarak yorumlanabilecek *Die Grossstadte und das Geistesleben*' adlı eserine kadar geri götürülebilir). 1921'de, Sorokin

---

* Metropol ve Zihinsel Yaşam

ve Zimmerman, Amerika'ya doğru gerçekleşen büyük göç dalgasını kırdan kente doğru gerçekleşen kesintisiz hareketlerden biri olarak değerlendirdiler ya da Tönnies'in Gemeinschaft'tan Gesellschaft'a doğru olan evrimsel perspektifindeki dikotomiyi alarak kır-kent sürekliliği fikrini ortay koydular. Bu yolla, Tönnies'in tüm toplumlar için geçerli olan tarih ötesi normal tipleri kır ve kent sosyolojisine indirgendiler.

Son olarak Parsons *Sosyal Eylemin Yapısı* adlı çalışma ile yaptığı atıflarla Tönnies'in ününe katkıda bulundu. Böylece, Parsons'ın ünlü "model değişkenler"i kavramı Gemeinschaft- Gesellschaft dikotomisi üzerine faydalı bir yorum fakat çok küçük bir teorik ilerleme sağladı.

KAYNAKÇA

Birincil Eserler

- Bellebaum, Alfred. 1976: *Werkverzeichnis*. In Dirk Kasler (ed): *Klassiker des soziologischen Denkens*, 386-94. Munich: Verlag C. H. Beck.
- Brenke, Else. 1936: *Verzeichnis der Schriften von Ferdinand Tönnies aus den Jahren 1875 bis 1935*. In *reine und angewandte Soziologie, Ein Festschrift für Ferdinand Tönnies zu seinem achtzigsten Geburtsag am 26. Juli 1935*, pp. 383-403. Leipzig: Buske Ayrıca sayıca oldukça fazla olan çalışmaları basmanın zorlukları, Wassner, Rainer. 1985.'de tartışılmıştır.
- Überlegungen zu einer Tönnies-Werkausgabe. In Lars Clausen et. Al. (eds): *Tönnies heute*. Hamburg: W. G. Mühlau Verlag
- Tönnies, Ferdinand. 1887: *Gemeinschaft und Gesellschaft, Abhandlung des Communismus und des Sozialismus als empirischer Culturformen*, Leipzig: Fues's Verlag. (Community Association, Tarnslated and supplemented by Charles P. Loomis. London: Routledge 1995).
- _____. 1896: *Zum Hamburger Streik. Ethische Kultur, Wochenschrift zur Verbreitung ethischer Betsrebungen*, 4, 409ff.
- _____. 1897a: *Hafenarbeiter und Seeleute in Hamburg vor dem Streik 1896/7: Der Hamburger Streik von 1896/7. Archiv für Soziale Gesetzgebungen und Statistik*, 10, 173ff.
- _____. 1897b: *Das Ende des Streiks; Streik-Terrorismus. Ethische Kultur*, 5, 9-6.
- _____. 1897c: *Thomas Hobbes Leben und Lehre*, Stuttgart: Frommann.
- _____. 1898: *Dei Enquête über Zustände der Arbeit im Hamburger Hafen. Archiv für Soziale Gesetzgebung und Statistik*, 12, 303ff.
- _____. 1905a: *the Present Problems of Social Structer. American Journal Of Sociology*, 10, 569-88.

- ____ 1905b: *Schiller als Zeitbürger und Politiker*. Berlin-Schöneberg.
- ____ 1905c: *Strafrechtsreform*. Berlin.
- ____ 1906: *Philosophische terminologie in psychologisch-soziologischer ansicht*. Leipzig: Thomas.
- ____ 1907: *Das Wesen der Soziologie: Vortrag gehalten in der Gehe-Stiftung zu Dresten am 12. Januar 1907*. Dresden.
- ____ 1914: *Dei Gesetzmässigkeit in der Bewegung der Bevölkerung*. Tübingen: Mohr.
- ____ 1915: *Englische weltpolitik in Englischer beleuchtung*. Berlin: Spinger.
- ____ 1918: *Menschheit und Volk*. Graz.
- ____ 1919: *Dei Entwicklung der sozialen Frage bis zum Weltkrieg*. Berlin: Vereinigung wissenschaftlicher Verleger.
- ____ 1921: *Marx Leben und Lehre*. Jena: Erich Lichtenstein.
- ____ 1922: *Kritik der öffentlichen Meinung*. Berlin: Spinger.
- ____ 1923: *Verhandlung des 3. deutschen Soziologentages am 24. Und 25. Sept. In Jena. Reden und Vortraege von Ferdinand Tönnies (u.a.) und Debatten ueber das Wesen der Revolution*. (Deutsche Gesellschaft für Soziologie. Schriften. Serie 1, Bd 3). Tübingen: Mohr.
- ____ 1925-29: *Soziologische Studien und Kritiken I-III*. Jena: Gustav Fischer.
- ____ 1926a: *Fortschritt und soziale Entwicklung: Geschichts philosophische Ansichten*. Karlsruhe: Braun.
- ____ 1926b: *Das Eigentum*. Wien.
- ____ 1927: *Der Selbstmord in Schleswig-Holstein: eine statistisch-soziologische studie*. Breslau.
- ____ 1929a: *Ortsherkunft von Verbrechern in Schleswig-Holstein*. *Deutsche Statistisches Zentralblatt*, 21 146ff.
- ____ 1929b: *Die Schwere Kriminalität von Mannern Schleswig-Holstein in den Jahren 1899-1914*. *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie*, 5, 26ff.
- ____ 1929c: *Der Kampf um das Sozialistengesetz 1878*. Berlin: Spinger.
- ____ 1931: *Einführung in die Soziologie*, Stuttgart: Ferdinand Enke.
- ____ 1935: *Geist der Neuzeit*. Leipzig: Buske.
- ____ 1961: *Custom: An Essay on Social Codes*. New York: Free Pres
- ____ 1972 (1912): *Gemeinschaft und Gesellschaft, Grundbegriffe der reinen Soziologie*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- ____ 1974a: *On Social Ideas and Ideologies*. New York: Harper & Humblot
- ____ 1974b: *Karl Marx, His Life and Teachings*. East Lansing: Michigan State University Press.

- _____. 1975: *Studien zur Philosophie und Gesellschaftslehre im 17. Jahrhundert*. Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog
- _____. 1982: *Die Tatsache des Wollens*. Berlin: Duncker & Humblot.
- _____. 1989: *Ferdinand Tönnies, Harald Höffding. Briefwechsel*, ed. Cornelius Bickel and Rolf Fechner. Berlin: Duncker & Humblot.
- _____. 1990: *Die Nietzsche-Kultus: Eine Kritik*. Berlin: Akademie-Verlag.

İkincil Eserler

- Asplund, Johan. 1991: *Essa om Gemeinschaft och Gesellschaft*. Göteborg: Korpen.
- Bellebaum, Alfred. 1976: Ferdinand Tönnies. In Dirk Kasler (ed.), *Klassiker des Soziologischen Denkens*. Monich: Verlag C. H. Beck
- Bleicher, Josef. 1990: Struggling with Kultur. *Theory, Culture and Society*, 7, 97, 106.
- Cahnman, Werner J. (ed.) 1973: *Ferdinand Toennies. A New Evaluation. Essays and Documents*. Leiden: E. J. Brill.
- _____. 1981: Tönnies in Amerika. In Wolf Lepenies (ed.), *Geschichte der Soziologie*, 4, 82-114. Frankfurt am Main: Suhrkamp
- Cahnman, Werner, and Heberle, Rudolph (eds) 1971: *Ferdinand Toennies. On Sociology: Pure, Applied. And Empirical*. Chicago: University of Chicago Pres.
- Clausen, Lars, et al. (eds) 1981: *Ankunft bei Tönnies*. Hamburg: W. G. Mühlau.
- _____. (ed.) 1985: *Tönnies heute*. Hamburg: W. G. Mühlau
- Durkheim Emile. 1889: (Review of *Gemeinschaft und Gesellschaft*.) *Revue philosophique de la France et de l'Etranger*, 27, 416ff.
- Elias, Norbert. 1978: *The Civilizing Procces. Vol. 1: The History of Manners*. Oxford: Basil Blackwell
- Fechner, Rolf. 1991: Treue Freundschaft. Die Bedeutung des Briefwechsels zwischen Ferdinand Tönnies und Harald Höffding für die Interpretation von Tönnies' Werk. In Lars Clausen et al. (eds), *Ausdauer, Geduld und Ruhe*, Hamburg: Rolf Fechner.
- Geiger, Theodor. 1927: Die Gruppe und die Kategorien Gemeinschaft und Gesellschaft. *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 58, 338-75.
- _____. 1931: Gemeinschaft. Gesellschaft. In Alfred Vierkanndt (ed.), *Handwörter buch der Soziologie*, 173-80, 201-11. Stuttgart (1959).
- _____. 1948: The Sociological System of Ferdinand Tönnies: Community and Society. In Harry E. Barnes (ed.), *An Introduction to the History of Sociology*, 227-48. Chicago: Universty of Chicago Press.
- _____. 1955: Das soziologische System von Ferdinand Tönnies. Zum 100. Geburtstag des grossen deutschen Soziologen. In *Schmollers Jahrbuch*, 75, 985ff.

- _____. 1968: Toennies, Ferdinand. In *International Encyclopedia of the Social Sciences*, 98-103. New York.
- Hoffding, Harald. 1989: Social Pessimism. In *Mindre Arbejder*. Kobenhavn: Det Nordiske Forlag.
- Hogsnes, Geir. 1986: Ferdinand Tönnies og dikotomien >>Gemeinschaft und Gesellschaft << In *Sosiologi i dag*, 4, 33-53.
- Joas, Hans. 1966: *The Creativity of Action*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- König, Rene. 1955: Die Begriffe Gemeinschaft und Gesellschaft bei Ferdinand Tönnies. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 3, 348-421.
- _____. 1981: Die Situation der emigrierten deutschen Soziologen in Europa. In Wolf Lepenies (ed), *Geschichte der Soziologie*, 4, 115-158. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- _____. 1987: *Soziologie in Deutschland*. Munich and Vienna: Verlag C. H. Beck
- Liebersohn, Harry. 1989: Lukacs and the Concept of Work in German Sociology. In Judith Marcus and Zoltan Tarr (eds), *George Lukacs: theory, Culture and Politics*, New Brunswick and Oxford Transaction.
- Osterberg, Dag. 1988: *Metasociology: An inquiry into the Origins and Validity of Social Thought*. Oslo: Universitetsforlaget
- Otnes, Per. 1990: Das Ende der Gemeinschaft? In Carsten Schlüter (ed), *Renaissance der Gemeinschaft?* Würzburg: Königshausen & Neumann.
- _____. 1991: Renaissance for Gemeinschaft? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 1, 291-311.
- Shils, Edward. 1995: The Value of Community. In Tomasi Luigi (ed), *Values and Post-Soviet Youth: The Problem of Transition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Szaki, Jerzy. 1979: *History Sociological Thought*. London: Aldwych Press.
- Wirth Louis. 1926/7: Sociology of Ferdinand Tönnies. *American Journal of Sociology*, 32-412ff.

ABSTRACT

Ferdinand Tönnies, who lived in the turn of nineteenth century, and his contemporary scholars were confronted with an empire in deep crisis. All of them were effected by the crisis in the Prusian empire and that's why they all tried to solve the problem of instability within the empire. Tönnies focused on bounds that binds people together in society.

Gemeinschaft und Gesellschaft was the most known work of Tönnies. His analysis of social and cultural conditions based on the relationships between people, but his works usually eveluated in a wrong way, because he never made sharp distinctions in the dicotomies. Tönnies dealt with possible facts that can occur every possible society.

Tönnies interested in special subjects e.g. social reforms, anti-social relations and crime. But these Works never helped him neither achieve any chair (because his Works were not usefull for the empire) nor helped him understand by scholars. A good number of scholars reffered his works but they tend to reduce his *Gemeinschaft* and *Gesellschaft* spatial and spacel distinction.

Key Words: *Gemeinschaft*, *Gesellschaf*, Essential Will, Arbitrary Will